Anu Mutanen, OTT, dosentti, tenure track -professori 2.3.2021

LAUSUNTO EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAIKSI TARTUNTATAUTILAIN 16 JA 22 §:N MUUTTAMISESTA (HE 15/2021 VP)

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan pyytämänä lausuntona otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä esitän kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan tartuntatautilain (1227/2016) 16 §:ää täsmennettäväksi siten, että aluehallintoviraston päätös pakollisesta terveystarkastuksesta voi kohdistua yksittäiseen tai useaan henkilöön. Pykälään otettaisiin myös säännös kunnan ja sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaavan virkasuhteisen lääkärin mahdollisuudesta tehdä päätös yksittäisen henkilön pakollisesta terveystarkastuksesta, jos se olisi välttämätöntä yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Lisäksi tartuntatautilain 22 §:ään lisättäisiin säännös yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen tai perustellusti sairastuneeksi epäillyn ja näille taudeille altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn henkilön velvollisuudesta antaa itseään koskevia tietoja asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan huhtikuussa 2021. Kyse olisi toistaiseksi voimassa olevasta sääntelystä.

Esitykseen sisältyy säätämisjärjestysjakso, jossa on viitattu tai tehty selkoa ehdotetun sääntelyn suhteesta perustuslaissa säädettyyn velvoitteeseen julkisen vallan käytön perustumisesta lakiin (2 §:n 3 momentti), oikeuteen elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen (7 §), yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan (10 §), välttämättömään huolenpitoon (19 §:n 1 momentti) ja kuntien itsehallintoon (121 §). Lisäksi esityksen perustuslainmukaisuuden arvioinnissa mainitaan perustuslaissa julkiselle vallalle asetettu velvoite turvata riittävät terveyspalvelut ja edistää väestön terveyttä (19 §:n 3 momentti) sekä turvata jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön (20 §:n 2 momentti) ja ylipäänsä perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (22 §).

Tartuntatautilaki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella. Perustuslakivaliokunnan lausunnossa ei otettu kantaa tartuntatautilain 16 tai 22 §:ään. (PeVL 11/2016 vp.) Nyt arvioitavana olevassa esityksessä on otettu huomioon perustuslakivaliokunnan muuta lausuntokäytäntöä.

Lisäksi esityksen perustuslakijaksossa on viitattu useisiin Suomea koskeviin kansainvälisiin velvoitteisiin. Esille on tuotu taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 12 artikla, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla ja Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artikla sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 2, 7, 8 ja 21 artikla ja EU:n yleinen tietosuoja-asetus. Lisäksi viitataan YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklaan, lapsen oikeuksien sopimuksen 2, 3, 6, 12, 23, 24, 27, 28 ja 30 artiklaan sekä vammaisyleissopimuksen 10, 11 ja 25 artiklaan.

Esityksen säätämisjärjestysperustelut ovat varsin kattavat. Arviointiin on kuitenkin jäänyt eräitä puutteita ja perustelemattomien toteamusten varaan jääneitä toteamuksia lakiehdotuksen perustuslainmukaisuudesta. Mainitulla seikalla ei ole kuinkaan säätämisjärjestykseen vaikuttavaa merkitystä. Esityksessä mainittujen perustuslain säännösten ohella lakiehdotus on merkityksellinen perustuslain 21 §:ssä säädetyn oikeusturvan, 80 §:n mukaisen lailla säätämisen velvoitteen ja 120 §:ssä turvatun Ahvenanmaan itsehallinnon kannalta. Ahvenanmaan itsehallinnon merkitys on kuitenkin esityksessä otettu huomioon Ahvenanmaan itsehallintolakiin (1144/1991) nojautuen. Lakiehdotusta on arvioitu suhteessa perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin. Paikoin on kuitenkin jätetty yksilöimättä, minkä perusoikeuden tai -oikeuksien rajoituksesta kulloinkin on kyse. Ylipäänsä säätämisjärjestysperustelujen rakenteeseen on jäänyt selkeyttämisen varaa. Lisäksi merkille pantavaa on, että perustuslakijaksossa on tartuntatautilain uuden 16 §:n 2 momentin osalta todettu, että kyse ei olisi perustuslain kannalta merkityksellisestä rajoituksesta tai velvollisuudesta. Arvioni poikkeaa tältä osin jäljempänä täsmennettävällä tavalla, jolla silläkään ei ole vaikutusta säätämisjärjestykseen. Esityksessä on nähdäkseni otettu kattavasti huomioon asiassa relevantti EU-oikeus ja Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet, vaikkakaan varsinaisesti ihmisoikeuksienmukaisuusarvioinnista ei ole kaikin osin kyse.

Perustuslakivaliokunnan mukaan erityisesti epidemiatilanteen pitkittyessä tulee ryhtyä normaaliolojen lainsäädännön mahdollisesti tarvittaviin muutoksiin (PeVM 17/2020 vp, PeVL 17/2020 vp). Valiokunta on valtiopäivistä 2020 lähtien käsitellyt useita Covid-19-tautiin liittyviä tartuntatautilain muutosehdotuksia, joista valtaosa on ollut voimassaololtaan tilapäisiä (ks. esim. HE 101/2020 vp, PeVL 20/2020 vp). Toistaiseksi voimassa olevana lakina säädettiin Covid-19-pandemiaan liittyvä lääkkeiden saatavuutta ja riittävyyttä koskeva muutosehdotus (HE 80/2020 vp, PeVL 17/2020 vp). Perustuslakivaliokunta on pitänyt perusteltuna mahdollisesti tarpeellisiksi osoittautuvien pysyvien muutosten säätämistä normaalioloissa huolellisen valmistelun jälkeen (ks. PeVL 14/2020 vp, s. 7). *Näin ollen on syytä painottaa tarvetta arvioida kattavasti sitä, millaisia toistaiseksi voimassa olevia muutoksia tartuntatautilakiin ja muuhun Covid-19-taudin ja vastaavien tartuntatautien kannalta merkitykselliseen lainsäädäntöön tarvitaan. Tältä osin on pidettävä perusteltuna, että esityksessä ehdotetaan toistaiseksi voimassa olevaa lainsäädäntöä Covid-19-pandemiaan ja muihin sen kaltaisiin tartuntatauteihin vastaamiseksi.*

Ylipäänsä, ottaen huomioon etenkin Covid-19-tautia koskeva perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntö, on perusteltua, että niin sanottuun normaalilainsäädäntöön sisältyisi Covid-19-epidemian taltuttamiseksi tarvittavat toimivaltuudet. Tällöin vältetään myös tarvetta turvautua valmiuslaissa säädettyihin poikkeuksellisiin toimivaltuuksiin tai perustuslain 23 §:n nojalla säädettäviin tilapäisiin poikkeuksiin perusoikeuksista (ks. mm. PeVL 20/2020 vp, s. 2, PeVL 14/2020 vp, s. 2, PeVL 7/2020 vp, s. 2–3). Hallituksen esityksen perusratkaisua lailla säätämisestä on siten pidettävä asianmukaisena. Samalla täyttyy myös perustuslain 2 §:n 3 momenttiin, 80 §:n 1 momenttiin ja 121 §:ään sekä perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin kytkeytyvä lailla säätämisen vaatimus (ks. PeVM 25/1994 vp, s. 5). Laintasoisuutta edellyttää se, että lakiehdotus pitää sisällään yksilön oikeusaseman sekä viranomaistoiminnan sääntelyä, jossa on kyse julkisen vallan käytöstä ja jolla on myös perusoikeuksia rajoittavia vaikutuksia sekä kunnalliseen itsehallintoon kohdistuvia ulottuvuuksia. Lailla säätämisellä toteutettaisiin

lisäksi julkiselle vallalle perustuslain 19 §:n 3 momentissa asetettua velvollisuutta edistää väestön terveyttä ja sille 22 §:n mukaan kuuluvaa velvoitetta perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen.

Pakollinen terveystarkastus

Aluehallintoviraston toimivallan täsmentäminen

Esityksessä ehdotetaan, että tartuntatautilain 16 §:n 1 momenttia aluehallintoviraston päätösvallasta pakolliseen terveystarkastukseen määräämisestä täsmennettäisiin. Voimassa olevaa 16 §:ää tarkennettaisiin siten, että aluehallintoviraston mahdollisuus tehdä yksittäiseen tai useaan henkilöön kohdistuva päätös pakollisesta terveystarkastuksesta ilmenisi nykyistä selkeämmin säädöstekstistä ja säännöskohtaisista perusteluista. Säännöksen selkeyttämisellä varmistettaisiin aluehallintoviraston toimivallan yksiselitteisyys. Kyse olisi esityksen mukaan samalla yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen tehokkaasta ja tarkoituksenmukaisesta ehkäisystä.

Voimassa olevan tartuntatautilain 16 §:n mukaan aluehallintovirasto voi päättää, että 14 ja 15 §:n mukaiseen terveystarkastukseen osallistuminen on pakollista, jos se on yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi välttämätöntä. Esityksessä on tuotu esille, että tartuntatautilain 16 §:n tulkinnassa on ollut epäselvyyttä siitä, mahdollistaako säännös yksilökohtaisten päätösten ohella useisiin henkilöihin kohdistuvat päätökset. Laajempaa joukkoa koskevia päätöksiä pakollisesta terveystarkastuksesta ei ole tehty.

Ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 7 §:n mukaisen oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen koskevan sääntelyn kannalta. Perustuslain 7 §:n 1 momentin tarkoittaman henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, jolla suojataan ihmisen fyysisen vapauden ohella hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (HE 309/1993 vp, s. 46, PeVL 48/2014 vp, s. 2–3, PeVL 4/2013 vp, s. 3–5, PeVL 10/2012 vp, s. 2–4, PeVL 30/2005 vp, s. 6, PeVL 13/2005 vp, s. 3, PeVL 26/2004 vp, s. 2). Itsemääräämisoikeuden on katsottu kiinnittyvän useisiin perusoikeuksiin, erityisesti perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja koskemattomuudesta sekä perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta (PeVL 48/2014 vp, s. 2).

Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen antaa suojaa esimerkiksi henkilöön käypiä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä ja vastaavia toimenpiteitä vastaan. Suojan piiriin kuuluu ruumiillinen koskemattomuus ja merkittävä puuttuminen yksilön henkiseen koskemattomuuteen. (HE 309/1993 vp, s. 47.) Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuvina toimenpiteinä on perustuslakivaliokunnan käytännössä pidetty esimerkiksi henkilönkatsastuksia esimerkiksi DNA-, veri- tai virtsanäytteiden ottamiseksi ja muita henkilöön käypiä tutkimuksia, kuten geneettisiä ja oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia, päihde- ja huumetestejä samoin kuin yleisempiä terveystarkastuksia (ks. esim. PeVL 38/2013 vp, s. 4, PeVL 4/2013 vp, s. 3, PeVL 16/2010 vp, s. 2–4, PeVL 31/2008 vp, s. 3, PeVL 48/2006 vp, s. 6, PeVL 12/2006 vp, s. 2, PeVL 5/2006 vp, s. 5, PeVL 30/2005 vp, s. 6, PeVL 28/2004 vp, s. 3–4, PeVL 10/2004 vp, s. 2–3, PeVL 36/2002 vp, s. 3–4, PeVL 39/2001 vp, s. 2). Sääntely pakollisesta terveystarkastuk-

sesta (PeVL 64/2002 vp, s. 3) ja velvollisuudesta osallistua erilaisiin huumausaine- tai päihdetesteihin (PeVL 31/2008 vp, s. 3, PeVL 9/2007 vp, s. 8–9, PeVL 12/2006 vp, s. 2, PeVL 28/2004 vp, s. 3–4, PeVL 10/2004 vp, s. 2–3, PeVL 36/2002 vp, s. 3–4) on ollut merkityksellistä myös perustuslain 10 §:ssä säädetyn yksityiselämän suojan kannalta.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaisesti vapaudenmenetyksen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisen tulee perustua lakiin, jolla taas ei saa mahdollistaa mielivaltaista puuttumista henkilökohtaisen vapauden tai koskemattomuuden oikeuksiin (HE 309/1993 vp, s. 48, ks. esim. PeVL 37/2000 vp, s. 3, PeVL 20/1998 vp).

Voimassa olevan tartuntatautilain 16 §:n sanamuoto ja säännöskohtaiset perustelut (HE 13/2016 vp, s. 38, ks. myös s. 26) eivät tulkintani mukaan muodosta nykyisessä oikeustilassa sinänsä estettä myös laajempien henkilöjoukkojen määräämiseen 14 ja 15 §:n mukaiseen pakolliseen terveystarkastukseen. Näin ollen ehdotuksessa olisi kyse aluehallintoviraston toimivallan täsmentämisestä, ei uuden toimivallan luomisesta. Koska tartuntatautilain 16 §:n tulkinnassa on kuitenkin viranomaiskäytännössä ollut epäselvyyttä, on säännöksen ehdotettua täsmentämistä pidettävä asianmukaisena. Täsmentäminen on perusteltua myös siksi, että kyse on yksilön perusoikeuksiin, etenkin perustuslain 7 §:ssä suojattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, puuttuvasta sääntelystä, jonka tulee olla mahdollisimman täsmällistä ja tarkkarajaista. Säännöksen selkeyttäminen toteuttaisi myös vaatimusta siitä, että erityisesti perusoikeuskytkentäisen sääntelyn yhteydessä viranomaisen toimivallan tulisi ilmetä laista yksiselitteisesti (ks. PeVL 11/2016 vp, s. 6, ks. myös esim. PeVL 49/2014 vp, s. 4).

Esityksessä esitettyjen perustelujen nojalla tarve henkilöjoukkoihin kohdistettaviin pakollisiin terveystarkastuksiin on ilmeinen. Pakollisten terveystarkastusten kohdentamiselle yksilöiden ohella henkilöryhmiin on olemassa hyväksyttävät, painavan yhteiskunnallisen tarpeen edellyttämät perusteet, jotka kytkeytyvät viime kädessä perustuslain 7 §:n mukaisen oikeuden elämään turvaamiseen.

Ehdotuksessa ei ole asetettu erilaisia edellytyksiä yhtäältä yksilöille määrättävistä ja toisaalta henkilöryhmille määrättävistä pakollisista terveystarkastuksista päättämiselle. Tämä jättää jossakin määrin epäselväksi, missä tilanteissa ja millä perusteilla aluehallintovirasto voisi tarkkaan ottaen määrätä laajoja terveystarkastuksia yksittäisten tarkastusten sijasta. Osittain aluehallintoviraston harkintavaltaa ohjaavat säännöskohtaisissa perusteluissa esitetyt esimerkit. Aluehallintoviraston toimivalta olisi ylipäänsä sidottu välttämättömyysarvioon tartuntataudin leviämisen ehkäisemisestä. Sääntely täyttäisi siten oikeasuhtaisuuden vaatimuksen eikä kyse olisi myöskään mielivaltaisesta puuttumisesta henkilökohtaiseen vapauteen tai koskemattomuuteen. Oikeusturvavaatimus puolestaan täyttyisi sillä, että päätökset pakollisesta terveystarkastuksesta kuuluisivat tartuntatautilain 90 §:ssä tarkoitettuihin päätöksiin, joista voidaan valittaa hallinto-oikeuteen siten kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään.

Kunnan tai sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaavan virkasuhteisen lääkärin päätösvalta

Tartuntatautilain 16 §:n lisättäisiin uusi 2 momentti, jonka mukaan kunnan tai sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaava virkasuhteinen lääkäri voisi tehdä päätöksen yksittäisen henkilön osallistumisesta pakolliseen terveystarkastukseen, jos se olisi välttämätöntä tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Säännös eroaisi 16 §:n 1 momentista siinä, että lääkäri voisi tehdä vain yksittäistä henkilöä koskevan päätöksen pakollisesta terveystarkastuksesta.

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan oikeus pakolliseen terveystarkastukseen määräämisestä on yksinomaan aluehallintovirastolla. Ehdotetun lisäyksen nojalla lääkärin ei tarvitsisi erikseen pyytää aluehallintoviraston päätöstä pakollisesta terveystarkastuksesta, mikä mahdollistaisi esityksen mukaan kiireellisessä tilanteessa nykyistä nopeamman ja tarkoituksenmukaisemman toimintatavan tartuntataudin leviämisen estämisessä. Esityksen mukaan lääkärin päätäntävallalla voi olla merkitystä myös siihen, että tämä pystyy suorittamaan asianmukaisen harkinnan tartuntatautilain 60 §:n mukaiseen karanteeniin tai 63 §:n mukaiseen eristykseen asettamisesta. Sääntelyä perustellaan lisäksi sillä, että olisi luontevaa, että potilaan tilanteeseen perehtynyt lääkäri tekisi päätöksen pakollisesta terveystarkastuksesta.

Esityksen mukaan kyse ei olisi kunnille annettavasta uudesta tehtävästä. Esityksessä arvioidaan, että ehdotus voisi tukea osaltaan kunnille ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymille tartuntatautilaissa jo säädettyjen tehtävien hoitamista. Voimassa olevan tartuntatautilain 9 §:n mukaan kunnan velvollisuutena on osana kansanterveystyötä järjestää alueellaan tartuntatautien vastustamistyö. Lisäksi säädetään, että terveyskeskuksen tartuntataudeista vastaavan lääkärin on otettava selvää epäillyn tai todetun tartuntataudin laadusta ja sen levinneisyydestä sekä ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin taudin leviämisen estämiseksi. Kunnilla on myös velvollisuus järjestää yleisiä vapaaehtoisia terveystarkastuksia tartuntatautien ehkäisemiseksi tartuntatautilain 14 §:n mukaan.

Esityksen mukaan uusi säännös ei lisäisi kuntien tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymien hallinnollista taakkaa erityisen laajamittaisia epidemioita lukuun ottamatta. Laajoissa epidemiatilanteissa henkilöstöä tarvittaisiin lisää. Esityksessä viitataan kustannusten korvaamisen osalta tartuntatautilain 78 ja 79 §:ään ja siihen, että hallitus on sitoutunut korvaamaan valtion talousarviomenettelyn kautta Covid-19-epidemiaan liittyvät välittömät kustannukset kunnille ja sairaanhoitopiireille niin kauan kuin tautitilanne ja hybridistrategian toimeenpano sitä edellyttävät. Lisäksi todetaan, että Covid-19-epidemiasta johtuvien toimien toteuttamiseksi tehdyt välttämättömät, kustannustehokkaasti toteutetuista toimenpiteistä aiheutuneet ja määrältään kohtuulliset kustannukset korvataan.

Säännös muodostaisi kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaavalle virkasuhteiselle lääkärille uuden toimivaltuuden, jolla olisi vastaava merkitys perustuslain 7 ja 10 §:n kannalta kuin on edellä esitetty tartuntatautilain 16 §:n 1 momentin muutosehdotuksen osalta. Säännöksen voi arvioida nopeuttavan ja tehostavan tartuntatautien torjuntatyötä, ja esityksessä on esitetty asianmukaiset perustelut sääntelyn merkitsemällä perusoikeuksien rajoittamiselle. Kun toimivaltuuden sisältö olisi myös sama kuin aluehallintoviraston, pois lukien rajattuisuus yhteen henkilöön kohdistuvaan päätösvaltaan, katson ehdo-

tetun tartuntatautilain 16 §:n 2 momentin olevan perusoikeusjärjestelmän kannalta ongelmaton. Tätä arvioita perustelee osaltaan myös se, että ehdotettu säännös ei muodostaisi pidemmälle menevää toimivaltaa kuin mikä kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaavalla virkasuhteisella lääkärillä nykyisin on henkilön määräämisessä karanteeniin tai eristykseen.

Ehdotettu tartuntatautilain 16 §:n 2 momentti on merkityksellinen myös perustuslain 121 §:ssä suojatun kunnallisen itsehallinnon kannalta. Perustuslain 121 §:n 2 momentin mukaan kunnille annettavista tehtävistä säädetään lailla. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneessa käytännössään korostanut, että tehtävistä säädettäessä on huolehdittava rahoitusperiaatteen mukaisesti kuntien tosiasiallisista edellytyksistä suoriutua velvoitteistaan (ks. esim. PeVL 16/2014 vp, s. 2 ja siinä mainitut lausunnot).

Ehdotettu tartuntatautilain 16 §:n 2 momentti merkitsisi kunnille ja sairaanhoitopiireille pysyvää tehtävää pakollisten terveystarkastusten toteuttamiseen. Tämä lakisääteinen tehtävä olisi luonnehdittavissa jo nykyisellään kunnille kuuluvia tartuntatautilain mukaisia tehtäviä täydentäväksi ja tavoitteiltaan hyväksyttäväksi eikä sellaisena kunnallista itsehallintoa vaarantavaksi. Tehtävä olisi merkityksellinen käytännössä laajojen epidemioiden oloissa, joiden ilmaantuvuutta ja kestoa sekä merkitystä kuntien resurssoinnin kannalta on toki vaikea arvioida ja ennakoida. Rahoitusperiaatteen toteutumisen kannalta merkitystä on sillä, että lakiehdotukseen ei sisältyisi erillistä säännöstä uuden tehtävän aiheuttamien kustannusten korvaamisesta. Esityksessä ei ole myöskään tehty seikkaperäistä arviota tarvittavista lisäresursseista. On syytä korostaa tarvetta huolehtia kuntien riittävästä resurssoinnista tarkoitetun tehtävän hoitamisessa. Sikäli kun kuntien tosiasialliset mahdollisuudet huolehtia tartuntatautilain 16 §:n 2 momentin tarkoittamasta velvoitteesta täyttyvät, ei sääntely muodostu myöskään tältä osin ongelmalliseksi perustuslain 121 §:ssä säädetyn kunnallisen itsehallinnon kannalta.

Altistuneen ja tartunnan saaneen tiedonantovelvollisuus

Tartuntatautilain 22 §:ään lisättäisiin uusi 1 momentti, jonka mukaan yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen ja sairastuneeksi perustellusti epäillyn sekä tällaiselle taudille altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn henkilön on annettava asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle nimensä, syntymäaikansa tai henkilötunnuksensa, yhteystietonsa, kotikuntansa sekä mahdollinen muu oleskelupaikkansa sekä muut tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarvittavat välttämättömät tiedot. Lisäksi nykyistä säännöstä yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen ja sairastuneeksi perustellusti epäillyn henkilön tiedonantovelvollisuudesta muutettaisiin kohdistumaan tietojen antoon terveydenhuollon ammattihenkilölle. Voimassa olevan 22 §:n mukaan tietoja luovutetaan asiaa selvittävälle lääkärille.

Ehdotettua muutosta perustellaan esityksessä sillä, että tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi voi olla tarpeen, että terveydenhuollon ammattilaisilla on käytettävissä myös tietoja yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneesta ja sairastuneeksi perustellusti epäillystä sekä näille taudeille altistuneesta tai perustellusti altistuneeksi epäillystä henki-

löstä. Muutoksen tavoitteena on vahvistaa tartuntatautien torjuntatyöstä vastaavien viranomaisten mahdollisuuksia toimia tartuntatautilain edellyttämällä tavalla tartuntatautien leviämisen ehkäisemiseksi ja jäljittämiseksi.

Voimassa olevassa tartuntatautilaissa ei ole säännöstä, joka velvoittaisi yleisvaaralliselle tai valvottavalle tartuntataudille altistuneen tai tartuntatautiin sairastuneen henkilön luovuttamaan itseään koskevia tietoja terveydenhuollon henkilöstölle. Myöskään muussa terveydenhuollon lainsäädännössä potilaille ei ole säädetty velvollisuuksia antaa tietojaan terveydenhuollon henkilöstölle. Tartuntatautilain 24 §:n 3 momentissa (147/2021) on kuitenkin säännös viranomaisten oikeudesta saada matkanjärjestäjältä, majoituksen tarjoajalta ja ilma-aluksen tai muun aluksen omistajalta, haltijalta tai käyttäjältä matkustajana olleen henkilön henkilötunnus, nimi, syntymäaika, sukupuoli ja yhteystiedot salassapitosäännösten estämättä, jos se on epidemian leviämisen estämiseksi tai matkustajan oman terveyden suojelemiseksi välttämätöntä. Esityksessä pidetään tähän nähden ristiriitaisena tilannetta, jossa henkilöllä itsellään ei olisi velvollisuutta antaa itseään koskevia tietoja. Velvollisuuden rikkomista ei säädettäisi rangaistavaksi, sillä oikeaa tietoa ei aina saada ja rangaistuksen uhka voisi johtaa tilanteeseen, jossa tartunnan mahdollisesti saanut henkilö ei hakeutuisi tutkimuksiin ja hoitoon.

Ehdotettu velvollisuus tietojenantoon on merkityksellinen perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityisyyden ja henkilötietojen suojan näkökulmasta. *Esityksen säätämisjärjestysperusteluissa on tehty tältä osin asianmukainen selonteko perustuslain 10 §:ään ja EU:n yleiseen tietosuoja-asetukseen kytkeytyvästä oikeustilasta perustuslakivaliokunnan tulkintoineen. Tartuntatautien leviämisen ehkäisemisen kannalta on pidettävä perusteltuna, että altistuneella, altistuneeksi perustellusti epäilyllä, sairastuneella ja sairastuneeksi perustellusti epäilyllä henkilöllä olisi velvollisuus antaa tarvittavia tietoja asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle.*

Sääntelyltä edellytetyn täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden kannalta on merkitystä etenkin sillä, että tietojenantovelvollisuus kohdistuu säännöksessä ja perusteluissa yksilöityjen seikkojen ohella ”muihin tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarvittaviin välttämättömiin tietoihin”. Tätä sinänsä osin avointa käsitettä voidaan kuitenkin pitää perustuslainmukaisuuden kannalta ongelmattomana, kun otetaan huomioon sääntelykohde, tarkoitus sekä tiedonantovelvollisuuden sitominen tartuntataudin leviämisen kannalta välttämättömiin tietoihin. Täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden osalta huomio kiinnittyy myös siihen, että tartuntatautilain 22 §:n säännöksissä viitattaisiin ”yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin” kun puolestaan 16 §:ssä käsitteistönä olisi ”yleisvaarallinen tartuntatauti tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäilty tartuntatauti”. Mainittua käsitteistöä käytetään voimassa olevassakin tartuntatautilaissa heterogeenisesti. Käytetystä käsitteistöstä ei ole tehty selkoa hallituksen esityksessä ja avoimeksi jää, onko erilaisella käsitteiden käytöllä eri yhteyksissä tarkoitettu tehtäväksi jotakin sisällöllisesti merkityksellistä eroavuutta. Tällä käsitteiden käytöllä ei ole kuitenkaan ongelmallista merkitystä lakiehdotuksen perustuslainmukaisuuden kannalta. Lakiehdotus on siten kaikkiaan säädettävissä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Joensuu 2.3.2021

Anu Mutanen, OTT, dosentti, tenure track -professori